

Нацыянальны літаратурны герой у кантэксце новай культурнай сітуацыі памежжа XX-XXI ст.ст.

У маладосці каханне можа ўспрымацца
як «выпадковая смерць» (з песні Земфіры)

Уводзіны. Нацыянальна-культурная адметнасць у ідэалогіі адлюстравана праз зварот да этнаграфічных рэалій, гістарычных падзей, да прыродна-народнага светапогляду, да моўных асаблівасцяў. Нацыянальныя жа літаратурныя героі ствараюцца ў кантэксце пэўных ідэалагем, дакладней - тэорый «нацыянальнага» і рэальных сацыяльна-культурных абставін жыцця. У мастацкіх тэкстах прысутнічае вобразнае тлумачэнне нацыянальнага, ці суб'ектыўнае, каштоўнаснае яе асэнсаванне. Менавіта аўтарская эстэтычная дэкларацыя фіксуе рэфлексію, роздум над праблемай нацыянальнага, канцэптуалізацыю асобы, якая ідэнтыфікуе сябе беларусам ці беларускай. Мастацкая рэальнасць фіксуе абавязковыя змены культурных каштоўнасцяў часу. Таму цікава, як змяняецца стаўленне да нацыянальнай ідэнтыфікацыі ў сучаснай беларускай літаратуры. Некалі ўжо даводзілася пісаць пра невызначанасць ці літаратурную шматлікасць нацыянальнага імя ў літаратуры. У творах беларускай літаратуры можна сустрэць такія саманазвы, як крывічы, рускія, беларусы, тутэйшыя і г.д. Разнастайная семантычная традыцыя саманазвы прыйшла ў літаратуру з пашыраным вызначэннем нацыянальнага праз мацярынскую сувязь з часам (моваю) і старажытнейшую ментальнасць. Пошукі свайго імя пераўтварыліся ў літаратурных творах стварэннем герояў з комплексам нацыянальнага самаўяўлення, герояў, схільных да душэўнага мазахізму.

Нас насцярожыла тое, што ў літаратуры (асабліва маладых аўтараў) сёння ўсё часцей з'яўляюцца здзеклівыя (накшталт “кудынскай” у прозе – дакладней, у аповесці “Прыватны пляж на ўзбярэжжы Лета” Альгерда Бахарэвіча ўзнікае тэма кудзінскай мовы і літаратуры, чытай – беларускай, гімн якой складзены “пасрэдным песьняром кудзінскага Адраджэння, які не меў ані кроплі таленту, затое чыста кудзскую кроў” [1, 42] і які гучыць так знаёма па-беларуску: “Moj kraj kudejen, miljen, ljuben,…” [1,42], а галоўны герой аповесці Бахарэвіча выкладае кудынскую мову ва ўніверсітэце, без усякай асалоды.

Мы паспрабавалі прасачыць вытокі негатыўнай эстэтычнай ацэнкі нацыянальнага самаадчування.

Літаратурныя творы, з нагоды іх слоўнай тэхналогіі, вельмі залежныя ад навуковых і ідэалагічных падстаў часу. На асэнсаванні нацыянальна-культурнай адметнасці ў мастацтве слова паўплывала нацыянальная тэорыя. XX стагоддзе пачынаецца з абвясчэння І.Абдзіраловічам-Канчэўскім (аўтарам кнігі «Адвечным шляхам») канцэпцыі «беларускага шляху» і з апявання, стварэння руплівага тутэйшага працаўніка беларуса, незалежнага

духам. Гісторыка-культурнае тлумачэнне гэтай тэндэнцыі беларушчыны – ў яе звычайным хранатопе: паміж моцнымі дзяржавамі з іх геапалітычнымі амбіцыямі ў кантэксте стагоддзяў войнаў і падзелаў тэрыторый. Сярод гэтага трагічнага з пункта гледжання дзяржаўнай самастойнасці гістарычнага шляху літаратурны аповед знаходзіў апірышчы ў ідэалогіі любові да працы на сваёй зямлі і жаданні спрадвечнага багацця ці шчасця. З’яўляліся ўтапічныя літаратурныя творы. Накшталт паэтычнай «сімфоніі» (па трапнаму азначэнню У.Конана) Янкі Купалы «Яна і Я». Дакладней, з’яўляліся творы, дзе героі верылі ў непераможнасць шчасця і любові і адлюстроўвалі сцвярдзальны вечны эўдаманічны вопыт тутэйшага чалавека. Апошняе літаратуразнаўца і культуролаг А.Рагуля тлумачыць псіхалогіяй самазахавання: «Каштоўнасая арыентацыя на невычэрпнасць магчымасцяў рэальнага прадметнага свету з’яўляецца заканамерным вынікам развіцця спецыфічнага для беларускай культуры жанру утопіі, які ў творчасці Якуба Коласа азначаны як «казкі жыцця». Гэтая форма дакладна адлюстроўвае каштоўнасны змест спецыфічнага тыпу ўтапічнага мыслення, які можна характарызаваць як ахоўна-кансерватыўны» [1, 93].

Вельмі хутка ў савецкі час ўсталёўваюцца дзве паралельна існуючыя тэорыі: развіццё беларускай культуры ў рэчышчы інтэрнацыянальнага вопыту з наступным знікненнем і адмысловае захаванне беларускай культуры ў яе ідэалізаваным моўна-фальклорным выглядзе. Паміж канцэпцыямі існавала пэўная ідэалагічная дыскусія, але ў літаратурных творах канфліктнасць здымалася трагічным ці песімістычным вырашэннем лёсу тутэйшых моў, земляў, гістарычных параз і маляваннем ідэалізаванага духоўнага востраву, вясковага ці гістарычнага. Такі падыход некаторыя літаратары называюць зноў «утопіяй» (П.Васючэнка), або «літаратурай крыўды» (А.Глобус) ці «лазаравымі песнямі» (У.Конан). У большасці сваёй беларуская літаратура апывала страту нацыянальнага пачуцця разам са знікненнем топаса, што яго нараджае, – вясковага, сялянскага мацерыка. Да гэтага далучалася сусветная трагедыя найноўшых войнаў, і пісьменнікі стваралі трэнас па ўсім забітым ці па забітаму чалавецтву ў яго гуманістычнай сутнасці.

Літаратуразнаўца І.Штэйнер, напрыклад, аналізуе савецкую беларускую літаратуру, гаворыць аб «лямантацыйнай аснове беларускага прыгожага пісьменства». Пры гэтым ён праводзіць паралель з апакаліптычнай фантастычнай сусветнай літаратурнай традыцыяй на прыкладзе творчасці С.Кінга і нацыянальным шляхам да скону. Так, І.Штэйнер піша пра творчасць Васіля Быкава і ваенную, калі ён «... сустрэў анёла смерці ... або пазней, калі ...падспудна адчуў бліzkую пагрозу смерці нацыі (як Пімен Панчанка – смерць мовы ў горасна-прарочым запавеце «Развітанне»), яе непазбежную, на ўласны песімістычны погляд, гібель ад уласнай няздольнасці жыць», як пра «... адзіную філасофскую прытчу аб трагічнай долі беларуса, як алегарычнае ўвасабленне адвечнай нацыянальнай трагедыі» [2]. Заўважым, што крытык спрабуе тлумачыць трагедыю нацыі яе «ўласнай няздольнасцю жыць» - з сябе самой. На што звяртае ўвагу і «новы Быкаў»

апошніх гадоў творчасці 1990-2000-ых гг., які ў сваіх прыпавесцях аддае дань традыцыі беларускаму шляху (самой назвай кнігі прыпавесцяў «Пахаджане»), але пры гэтым галоўнай тэмай новых «казак жыцця» нацыі робіць адвечную барацьбу і пошукі духоўнага ва ўніверсальных штодзённых праблемах жыцця, асэнсаванне ўнутранай сутнасці беларускай душы, характару, менталітэту, вызначэнню месца нацыянальнага ў чалавечай супольнасці. У адной са сваіх прыпавесцяў «Музыка» Васіль Быкаў гаворыць аб кроўнай еднасці мастака (музыкі) і народа (аб народнасці мастацтва), і калі згіне нацыя, то і яе песняроў стане «да мізэрнага мала». Разам з нацыяй знікае культура – яе «сасмактала цемра з далёкім, як у пачатку, жалобным гулам, ды зорным касьмічным бляскам угары. А пасля не засталася нічога...» [3, 157].

Такі класічны падыход да вызначэння нацыянальнага, народнага застаецца і сёння ў літаратурных творах пісьменнікаў старэйшага пакалення. Класічны, на жаль, робіцца інерцыйным. Канешне, час і ў іх творы ўносіць свае праўкі. Напрыклад, да класічнага ўтапічнага тлумачэння беларушчыны дадаецца апакаліптычная ідэя, нацыянальная тэма злучаецца з рэлігійнай. Тэндэнцыя гэтая не новая (нагадаем класічны верш Уладзіміра Караткевіча «На Беларусі Бог жыве», чыя назва стала ідыёмай), але сёння яна звычайна праходзіць праз тэму апакаліпсіса, тэму смерці. Найбольш выразна і шырока тлумачыць нацыянальную гісторыю, ментальнасць, сучаснасць праз хрысціянскую сімволіку Рыгор Барадулін. Паэт бачыць выйсце да нацыянальнага асэнсавання ў малітве да Бога: «...Полымнакрыла б'ецца трывога/ Нікім не спалоханым матыльком./ Душа беларуская йсціме/ да Бога/ З нябеснаю свечкаю/ з васільком...» [4, 21-22]. Класік беларускай паэзіі Барадулін гераічна і ўтапічна глядзіць на нацыянальнага героя: «Быць Беларусам -/ Гэта значыць,/ Свайго ні гуку не забыць,/ Усё чужое перайначыць,/ Каб Беларусі вечнай быць!/ Быць Беларусам -/ Гэта значыць,/ Вясёла з сумнай долі кпіць,/ Да Бога сцежку верай значыць,/ Нагбом з карца надзеі піць./ Быць Беларусам -/ Гэта значыць,/ За родны Край згараць на дым,/ Па-беларуску чуць і бачыць/ На гэтым свеце і на тым» (4, 48).

Але акрамя класічнага інерцыйнага абвяшчэння канца ці гераічнай фазы нацыянальнай культуры назіраецца і іншае мастацкае адлюстраванне сучаснай гісторыі нацыянальнай культуры. З пачатку перабудовы, калі актыўна з'яўляюцца новыя тэмы і жанры ў беларускай літаратуры, была шырока ўключана ў айчынны дыскурс «Адраджэнская» канцэпцыя нацыянальнага шляху У.Конана, дзе абвяшчаецца хвалепадобны прынцып развіцця нацыянальнай культуры, у залежнасці ад набыцця палітычнай вагі і незалежнасці. І геапалітычная канцэпцыя трагічнага знаходжання Беларусі паміж Усходам і Захадам (ідэя выказанная Канчэўскім) набыла новую пашыраную мастацкую інтэрпрэтацыю. Накшталт, «гульні ў Беларусь» як більярдным шарыкам ў палітычна-гістарычным «карамболі». У аднайменным вершы Васіля Зуёнка ёсць такія радкі: «Глядзіш: вялік зямны абшар,/ Вузей – Еўропы кавал скарбны,/ А ў цэнтры – Беларусь, як шар,/ Ды не звычайны, а більярдны» [5,16].

Паняцце гульні, такое блізкае постмадэрнісцкай культуры, з яе цытаваннем, малпаваннем, іроніяй, запаланне культурную прастору Беларусі напрыканцы XX стагоддзя, у тым ліку і прэзентацыю нацыянальна-культурнага літаратурнага героя. Калі Уладзімір Караткевіч, ствараючы літаратурны міф пра Беларусь нават казачныя месцы, імёны, падзеі канкрэтызаваў праз беларускія этнонімы (канкрэтныя назвы мястэчак, ежы, герояў і г.д.), такім чынам рамантазваў нацыянальную гісторыю. То сённяшнія, напрыклад, гістарычныя пісьменнікі для вызначэння нацыянальнага імя карыстаюцца легендарнымі (або казачнымі) – Альбарутэнія, Кудыя, Вавілон, краіна Ра і г.д. Адзін з апошніх раманаў Людмілы Рублеўскай мае назву – «Забіць нягодніка, альбо Гульня ў Альбарутэнію». Калі «нягоднік» – герой далёкіх сталінскіх часоў, то «Альбарутэніяй», ці пошукамі нацыянальнай гісторыі, захапляецца сучасная айчынная моладзь, героі рамана. Пісьменнік Вітаўт Чаропка прапануе адмовіцца ад назвы «беларус» на карысць «літвіна» (яго маніць культура еўрапейскага Адраджэння на Беларусі ў часы Вялікага княства Літоўскага), а яго малады калега Юрась Барысевіч, перафразіруючы Уладзіміра Караткевіча, апавядае пра гістарычны шлях Айчыны як пра гісторыю краіны птушкі Фенікс.

Сёння ўсё часцей абвешчаецца на старонках мастацкай літаратуры «адсутнасць» нацыянальнай культуры (ў яе асэнсаваным масава народным выглядзе) і наяўнасць інтэлектуальна занепакоенага, элітарнага ці фантастычнага вобразу нацыянальнага героя. Сімвалам для аповеду пра нацыянальнага сучасніка становіцца назва альманаха, прысвечанага беларускай культуры «PARTisan». Але пад гэтай літаратурнай гульнёй хаваюцца ўсё тыя ж утапічныя ідэі пахавання нацыянальнага мацярыка культуры, або нежаданне ажыццяўляць нацыянальны праект жыцця ў яго масава прыстасаваным ідэалізаваным выглядзе.

Новая літаратура актыўна выступае супраць антыкультурнага, таго, што прынята называць масавай культурай, культурай кітча. Яна актыўна змагаецца з шаблоннымі лозунгамі і збітымі фразамі, за якімі няма сэнсу, яна за культуру асобы і за шчасце новага чалавека, за эпікурэйскае шчасце інтэлектуальнай размовы, сяброўства, творчасці. Героі сучаснай літаратуры і літаратурнага працэсу (можна нават аб'яднаць гэтыя паняцці з-за пашыранасці спавядальнасці сучаснай літаратуры – апошнім часам пашыраецца так званыя аўтарская літаратура дзённікаў, эссе і аўтабіяграфічных раманаў – прыклады апошніх - “Мяжа” Андрэя Федарэнкі, “Замак, пабудаваны з крапівы” Зміцера Вішнёва і інш.) усё часцей становяцца вандроўнікамі ці выгнаннікамі. Яны выразна адчуваюць трагізм быцця як у Айчыне, так і за яе межамі (ці без яе). Сімвалічнай, напрыклад, з’яўляецца кніга Альгерда Бахарэвіча «Халоднае сэрца», што складаецца на адну чвэрць з перакладу аднайменнай казкі В.Гаўфа, а на тры чвэрці – з аповеду пра жыццё беларускага перакладчыка за мяжой, у Нямеччыне, у тым жа Гамбургу, што і казачны герой, падчас удзелу ў перакладніцкім праекце. Пры гэтым творацца ўстойлівыя асацыяцыі паміж перакладчыкам і героем

казкі, замежным арганізатарам праекту і чараўніком. А дараванае імі багатае жыццё абарочваецца стратай сардэчнай раўнавагі, сябе самога, блізкіх. Галоўныя героі казкі і паслямоўя гінуць ва ўсіх сэнсах, прамым і ўскосным, фізічна і без духоўнага апірышча.

Літаратуразнаўца С.Дубавец называе гэтую літаратурную сітуацыю «сыходам беларусаў»: «Без дэкларацый маладое пакаленне інтуітыўна пазбягае міфаў, фантамаў, ідэалогій былых выхавацелей і натхняльнікаў народа. Яны ўжо жадаюць проста жыць, ужо адчуваюць, што проста жыць *тут* немагчыма. І яны сыходзяць. Разам з усёй краінай. Яны вяртаюцца ў Еўропу. Хопіць ім моцы дайсці?» [6, 63]. Заўважым, сам крытык, сышоўшы ў Еўропу, небеспадстаўна напрыканцы ставіць пытанне. Напэўна, таму што немагчыма лёгка ўвайсці ў чужую культуру, пазбыўшыся такога моцнага духоўнага апірышча як нацыянальныя гісторыя, мова, вера, культура.

Нявызначанасць і зменлівасць быцця ў новых ідэалагічных і сацыяльна-эканамічных абставінах (пасля перабудовы) устойліва набывала на літаратурных старонках вобразы масавай культурнай здзічэласці, абмежаванасці. І нацыянальны шлях пераўтвараўся ў «дарогі, што вядуць нікуды», па якім ідзе «жлобская нацыя» (В.Шалкевіч) ці «ахвяра, якая сама выбірае ката» (Р.Барадулін). Сімвалічным стала тады з'яўленне рамана Франца Сіўко «Удог», з аўтарскай назвай нейкай дзіўнай расліны, што пераўтвараецца ў метафару чужаніцы (незразумелай, магутнай, хітрай, як жэрсьц), што згубіла беларускую вёску. Раней літаратары бачылі прычыны шматлікіх трагедый беларусаў у дзейнасці знешніх варожых сіл. Цяпер жа яны шукаюць іх ва ўнутраным стане нацыі, як у постмадэрнісцкім літаратурным вопыце Сіўко – ў бессэнсоўнай цязе тутэйшых мужчын да пітва і жанчын.

Нават калі сённяшнія крытыка па-ранейшаму абвясчае традыцыю нашых пісьменнікаў ствараць мастацкія творы ў кантэксце патрыятызму (нацыяналістычнасці), дэмакратызму і еўрапейкасці, у той жа час літаратуразнаўства, словамі крытыка А.Лапіцкай заўважае у сучасных літаратурных творах «пэўную пагарду інтэлігентаў-патрыётаў ... да НЕ інтэлігентаў-патрыётаў» [7, 310]. Заўважым, што вызначэнне «інтэлігента» ўжываецца тут ў яго асучасненым (элітарна-культурным), а не гістарычным сэнсе як правадыра народнай ці масавай культуры. Ды ў тэксце апавядання Кастуся Траўня «Жарт», аб якім гаворыць А.Лапіцкая падкрэслена тое, што сучасны герой – шляхціч старажытнага ліцвінскага роду, а навокал яго статак, біямаса, дзе адсутнічае «герархія, не было мінулага, яе не цікавіла будучыня» [8, 310]. Літаратурныя маладыя беларусы ўсё часцей, словамі герояў ўжо згаданага рамана «Забіць нягодніка, альбо Гульня ў Альбарутэнію», «лепей за іншых, бо незразуметыя і пры гэтым прасунутыя, і наша Альбарутэнія – таемны ордэн, які дае права на эксклюзіўнасць» [9, 77].

Вобраз элітарнага героя, што супрацьстаіць натоўпу, графаманіі, прадстаўлены і ў аповесці Альгерда Бахарэвіча «Ніякай літасці Валянціне Г.». Ён мае гуллівае імя Хадок і блукае ўжо не па хвалях гістарычнай памяці, а па віртуальнаму асабістаму свету мар і сацапытанняў, дзе пануе эстэтыка

ўсходняй паэзіі (менавіта апошняя стварае структуру аповесці, кожная глава адпавядае той ці іншай японскай эстэтычнай катэгорыі). А канкрэтную барацьбу вядзе малады літсупрацоўнік Хадок менавіта з традыцыйнай беларускай літаратурай, якая, на думку героя, стала люстэркам масавай ці народнай пошасці.

Маладая аўтарка Марыя Мартысевіч у сваёй кнізе «Цмокі лятуць на нераст» тлумачыць нацыянальную ідэнтычнасць праз вобразы эміграцыі ад булгакаўскага Хлудава, цераз паляка Тарашкевіча да эміграцыі ў сваёй кватэры. «Думаць Беларусь» падобна ў яе да «выдумляць Беларусь». Але ў той жа кнізе самыя шчымлівыя і пранікнёныя старонкі - пра Палессе, бабулю і дзядулю, балота і камароў. І аўтарка ўпэўнена, што «нельга звесці з сабой краіну (азёры, рэкі...палі, лясы...)» [10, 110], можна толькі выхаваць пад пахаю свайго цмока і чакаць, калі той пасля вольнага палёту нарэшце прызямліцца (нагадаю, назву кнігі «Цмокі лятуць на нераст»).

Фантастычнае і рэальнае, праблемы нацыянальнай нявызначанасці, ў сучасных літаратурных тэкстах цесна пераплецены. І ўсё часцей фантастычнае перамагае, яго сімволіка цягне пісьменніка (ці пісьменніцу) разам з чытачамі ў дзірку цёмнага невытлумачальнага свету. Так атрымалася ў Хрысціны Курчанковай, аўтаркі аповеду «Пыл Вавілонскі» са зборніка сучаснай жаночай прозы «Пакахай мяне, калі ласка...». Яе аповед пра нацыянальны шлях набыў сімволіку забудовы Вавілонскай башні, разыходжання і пошукаў з дапамогай анёлаў дарогі назад, таму што: «Пыл Вавілонскі пахне язінам, пахне суніцамі пыл вавілонскі, квеценню, глебаю, печаным яблыкам, татам, зубром, ядлоўцам і попелам...» [11, 135-136].

Качаткова малое забудову, жыццё каля Башні як гісторыю распада сям'і. Вавілонская башня – гэты сімвал чалавечай ганарлівасці і распутніцтва, пераўтвараецца ў нацыянальна сямейны сімвал тугі і гора. Дарэчы да сімвалічнага вызначэння сучаснага стану культуры праз вобраз вежы звярнуўся і пісьменнік старэйшага пакалення Уладзімір Някляеў (апавесць «Вежа»). У сваім, зноў жа рэальна-фантастычным, аповеду пісьменнік малое гісторыю вёскі Каруны з двума знакавымі падзеямі-пабудовамі: Юткавай вежай, якую той будзе, каб вырашыць сучасныя экалагічна-сацыяльныя праблемы (дыхаць на версе горным паветрам), і трохпалубным караблём-ноевым каўчэгам, які некалі дзеля ратавання пабудаваў ў вёсцы пан.

Праблема нацыянальнай культурнай нявызначанасці сёння ўсё часцей вырашаецца праз асобныя напрамкі сучаснага пісьменства – фэнтэзі, канцэптуалізм і г.д. Гэтыя жанры і стылі дазваляюць адыйсці ад рэальнасці ці то ў межы фантастычнай узвесі, дзе перамешаны нацыянальнае і сусветнае, асабістае і сацыяльнае; ці то ў асаблівыя мастацкія тэксты, якія мадэлююцца з дапамогай метафар, бінамінатыўных канструкцый, што не могуць быць адзначна расшыфраваны. Выразны прыклад такой творчасці – апошнія паэтычныя кнігі Віктара Шніпа «На рэштках храма», «Страла каханья, любові крыж» з яго самадастатковай сімвалічнай сістэмай, створанай метадам інтэрпрытацыі універсальных сімвалаў праз эмацыянальна-

самотнае, псіхалагічна-бязвыходнае разуменне лірычным героем сучаснасці: “...Ды не вярнуцца больш ніколі нам/ Праз лёсу лес, як цемра непраглядны / У той стары, даўно згарэлы Храм... (“Жыццё, нібыта нітка Арыядны...”).

Сённяя крытыка называе пашыранасць такіх напрамкаў у сучаснай айчыннай культуры эскапічнай тэндэнцыяй, бегствам ад рэальнасці: “Ад разумення, што немагчыма наладзіць дыялог з тымі, хто побач” [12, 18]. Літаратуразнаўца Аксана Бязлепкіна, гаворачы аб магістральных героях нашай літаратуры, заўважае: “У 70-я яны жывуць па правілах, і калі ім не адпавядаюць, то страшэнна камплексуюць. У 80-ыя – герой ведае правілы і спрабуе дакрануцца да мяжы мажлівага. У 1990-ыя герой новай прозы ужо не сацыялізіруецца. Ён гаворыць: не ведаю Вашых правіл і ведаць не хачу. Сёння шмат фантастычнай, фантасмагарычнай, мтістычнай літаратуры, дзе ад героя нічога не залежыць”.

Але фэнтэзійная рэальнасць – гэта і вяртанне да каранёў, у іх першасным міфалагічным духоўным вопыце, гэта і спроба знайсці нацыянальна-духоўнае апірышча ў ментальным, бессэнсоўным свеце. Да таго ж гісторыя развіцця літаратуры фэнтэзі пацвярджае той факт, што ўзнікненне такога кшталту літаратуры з’яўлялася адной з формаў пратэсту і незадаволенасці станам культуры і літаратуры.

Нацыянальная нявызначанасць супадае з актыўнымі працэсамі глабалізацыі культуры ў мове, стэрэатыпах. Нацыянальнае імя пачынаецца з асабістага (ці этнічнага). Але сённяя імёны даюцца ў большасці сваёй выпадкова, не звяртаючы ўвагу на кроўную сувязь ці этнічныя межы. Мы жывем ў шматнацыянальнай сітуацыі, калі нават на могільках (хавалі звычайна на Радзіме) можна сустрэць польскія, рускія, беларускія, украінскія і інш. імёны, а ў літаратуры тлумачэнні беларускасці па-ранейшаму падаюцца праз інтэрпрэтацыю апазіцыі “свой – чужой”. Літаратуразнаўца В. Бароўка ў сваёй манаграфіі дае агляд твораў Алега Мінкіна, Юрыя Станкевіча, Алеся Наварыча, Людмілы Рублеўскай, Андрэя Федарэнкі, Франца Сіўко і іншых сучасных пісьменнікаў з пункту гледжання адлюстравання ў іх народазнаўства і робіць слушныя заўвагі аб нацыянальнай арыентаванасці твораў, дзе «чужынцы... паводзяць сябе як гаспадары, бо не знаходзяць належнага адпору з боку мясцовых жыхароў і ўлад» [13, 156], дзе ідзе аповед пра пакаленне беларусаў, «дэнацыяналізаванае самімі абставінамі існавання» [13, 168] і дзе адбываюцца «метамарфозы этнічнай памяці» [13, 162].

Па-ранейшаму асабістае нацыянальнае вызначаецца праз абмежаванне ад іншага, чужога. Зборнік аповяданняў «Паветраны шар» прысвечаны менавіта такой «зьнешняй сіле, ... варожай беларушчыне» [14, 8]. У старэйшых аўтараў, чые творы надрукаваны ў зборніку, гэта варожая сіла мае рэальнае гістарычнае палітычна-сацыяльнае аблічча – ваўкоў-энкэвідыстаў і іх служак, што пераследавалі ўсё нацыянальна свядомае («Воўк прагне крыві» Вячаслава Адамчыка), камуністаў, што непакоіліся больш за мёртвага лідара, чым за рэальна існуючы народ («Рукі прэч ад Лукіча» Сяргея Астраўца). А ў пісьменнікаў новага пакалення – гэта «Азіятка і кампанія»

(назва апавядання Аляксандра Афона), фантастычная істота, што пасялілася ў кватэры і патрабуе глядзець серыялы і слухаць шлягеры. Герой апавядання другога маладога аўтара Сяргея Шыдлоўскага – гісторык, археолаг, які не можа дайсці ў сваім творчым захапленні да апошняй кроплі. Ён маладушнічае, уцякае, спыняецца... Таму яму не стаць Вялікім Чалавекам. Можа не стаць Беларусам, а заставацца звычайным чалавекам, такім як усе, адным з масы, не вызначаным нацыянальна, прафесійна, культурна.

Напачатку стагоддзя нацыянальная культура была вызначана тэарэтыкам як цяжкі шлях набыцця свайго шчасця, ці культуры. Напачатку XXI стагоддзя філосаф Алесь Анціпенка і паэтка Аксана Спрычан у SMS-п'есцы «Дарога і Шлях», негледзячы на наканаванасць шляху для тых, «хто ім ідзе» [15, 21] у сусветнай прасторы (і геаграфічна, і пазнавальна), даруюць адзін другому сваю «дарогу» інтэлектуальнай размовы, за якой хаваюцца вечныя пачуцці сяброўства, кахання і любові да Радзімы, на якой «можна выжыць без усяго» [15, 43], бо ў тутэйшым небе «лунаюць мроі тых, хто здольны кахаць. Астатнія – не-прысутныя, ад-лучаныя ад СУТвы» [15, 40]. Заўважым – два улюбёных героя існуюць (па-сапраўднаму) толькі ў віртуальнай прасторы, у небе мрояў ці думак. Нават любоў да Радзімы і яе сімвалічных месцаў рэалізуецца ў халодных межах нежывога, нерэальнага – іх каханне нагадвае смерць.

Заклучэнне. Новыя аўтары сучаснай беларускай літаратуры ўсё часцей адыходзяць ад традыцыі класічнай нацыянальнай літаратуры ў вызначэнні самасвядомасці і характарыстыкі нацыянальных герояў. Калі раней традыцыйна апявалася страта нацыянальнага пачуцця разам са знікненнем вясковай, ці народнай, культуры, то цяпер прычыны знікнення нацыянальнай самасвядомасці шукаюцца ва ўнутраным стане нацыі. Непатрыёты са старонак літаратурных твораў ўсё часцей выглядаюць як неінтэлігенты, ці прадстаўнікі масавай, нізкай, культуры, спажываючы шырпатрэбу.

Аўтары сучаснай беларускай літаратуры, незадаволеныя станам літаратуры і культуры, імкнуцца знайсці ментальнае духоўнае апірышча ў віртуальнай прасторы таямнічага, фантастычнага ці рэфлексійнага. Рамантычны гераізм нацыянальных герояў класічнай літаратуры мяняецца на магічнасць, пачуццёвасць, нявызначанасць дзеянняў герояў новай літаратуры.

Літаратура

1. Рагуля, А. Беларускі культурны феномен у сярэднеўрапейскім рэгіёне/ Аляксей Рагуля // Дыяспара. Культуралогія. Гісторыя. Матэрыялы IY Міжнароднага кангрэса беларусістаў «Беларуская культура ў кантэксце культур еўрапейскіх краін». Мінск. 6-9 чэрвеня 2005 г. / пад рэдакцыяй А.Мальдзіса, А.Смаленчука.- Мінск: рэд.газ. «Голас Радзімы», 2006г.- 360 с.- Беларусіка/ Albaruthenica. Кн.28).- С.92-97.
2. Штэйнер, І. Трэнас або лямант (Сусветныя фобіі і нацыянальны хоног)/ І.Штэйнер // Déjà vu bis. Зборнік эсэ. - выд.:ООО ГП-Грант.- 181 с. (Выкладзена на сайце- KAMUNIKAT.org.)
3. Быкаў, В. Пахаджане/ Васіль Быкаў.- Мінск: І.П.Логвінаў, 2008.- 176 с.
4. Барадулін, Р. Босая зорка/ Рыгор Барадулін.- Мн.: ГА Беларускае таварыства «Кніга», 2000 – 177 с.
5. Зуёнак В. Час зімняга сонцазвароту. Вершы/ Васіль Зуёнак // Дзеяслоў.- 2007, №6(31).-С.5-16.
6. Дубавец, С.И. Русская книга / Сергей Дубавец.- Минск: И.П.Логвинов, 2009.- 132с.
7. Лапіцкая А. Тры кіты. Асаблівасьці развіцця беларускай літаратуры ў кантэксце сучаснай грамадскай думкі/ Алеся Лапіцкая // Дзеяслоў, 2009, №3(40).- с.309-313.
8. Паветраны шар: беларускае мужчынскае апавяданьне/ Вячаслаў Адамчык, Аляксандр Апон, Арцём Арашонак і інш. – Вільня: Інстытут беларусістыкі, 2007.- 334с.
9. Рублеўская, Л. Забіць нягодніка, альбо Гульня ў Альбарутэнію. Раман-інструкцыя . (Заканчэньне)/ Людміла Рублеўская // Дзеяслоў. №3(34)/ травень-чэрвень/ 2008 г., с.16-103.
10. Мартысевіч, М. Цмокі лятуць на нераст: эсе ў вершах і прозе / Марыя Мартысевіч.- Мн.: Логвінаў, 2008.- 112с.
11. Курчанкова, Х. Пыл Вавілонскі. Аповед/ Хрысціна Курчанкова // Пакахай мяне, калі ласка...: зборнік сучаснай жаночай прозы.- Мінск: Кнігазбор, 2009.- С.124-136.
12. Богданова, Г., Безлепкина, О., Рублевская, Л. Побег от реальности. Триолет / Галина Богданова, Оксана Безлепкина, Людмила Рублевская // СБ-«Беларусь сегодня». 5 марта 2001г.- С.18.
13. Бароўка, В.Ю. Мастацкае народазнаўства ў беларускай літаратуры XX стагоддзя (на матэрыяле прозы) / В.Ю.Бароўка.- Віцебск: УА «ВДУ імя П.М.Машэрава», 2009.- 211 с.
14. Паветраны шар: беларускае мужчынскае апавяданьне/ Вячаслаў Адамчык, Аляксандр Апон, Арцём Арашонак і інш.- Вільня: Інстытут беларусістыкі, 2007.-334 с.
15. Анціпенка, А., Спрынчан А. Дарога і Шлях. П'еса/ Алесь Анціпенка, Аксана Спрынчан.- Мінск: Галіяфы, 2009.-82с.